

UDK 070.15 (497.6) "1941/1945"
316.7 (497.6) "1941/1945"
Izvorni naučni rad

PRILOG ISTRAŽIVANJIMA PROPAGANDE I KULTURNE POLITIKE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U BOSNI I HERCEGOVINI U DRUGOM SVJETSKOM RATU*

Muhidin Pelesić
Institut za istoriju, Sarajevo

Kroz četiri godine opstanka Nezavisne Države Hrvatske (NDH) izlazilo je u njoj oko 300 listova i časopisa. Najveći dio od spomenutog broja publiciran je u Hrvatskoj, a manji dio u Bosni i Hercegovini. Dolaskom ustaša na vlast, uz presudnu podršku glavnih evropskih osovinskih sila (Njemačke i Italije), pristupilo se formiranju nove, "ustaške štampe". Centralni list postao je zagrebački *Hrvatski narod*, ovaj put kao dnevnik. Glavni provincijski listovi u NDH bili su dnevници – osječki *Hrvatski list* i *Sarajevski novi list*. Posebna pažnja *Sarajevskog novog lista* bila je usmjerena na zbivanja u Bosni i Hercegovini, sa primijetnim premještanjem težišta, zavisno od toga koja su područja, ili teme, interesirale ustaške vlasti u smislu informativne, a posebno propagandne funkcije koja je potpuno prevladala informativnu. Osnovne karakteristike tekstova, preuzetih i izvornih, bile su propagiranje hrvatskog ekstremnog nacionalizma, mjenog ustaškom ideologijom kao i: antikomunizam, srbofobija, antisemitizam, antijugoslavizam, antidemokratizam, odnosno idejna destrukcija stvarnih i mitoloških neprijatelja "novog poretka" predvođenog Trećim Reichom.

* Osnovu za pisanje ovoga priloga predstavljaju tekstovi publicirani u *Sarajevskom novom listu* (kasnije *Novom listu*) o propagandi i kulturnoj politici, kako su ih u Drugom svjetskom ratu, u Bosni i Hercegovini shvatali članovi, simpatizeri i voljni (i nevoljni) saradnici ustaškog režima Nezavisne Države Hrvatske (NDH). O ulozi *Sarajevskog novog lista* u propagandnom sistemu NDH vidjeti u: Muhidin Pelesić, *Položaj Bosne i Hercegovine u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj prema Sarajevskom novom listu*, Prilozi Instituta za istoriju, br. 23, Sarajevo 1987, str. 175-192; Isti autor, *Narodnooslobodilački pokret i četnički pokret prema Sarajevskom novom listu*, Prilozi Instituta za istoriju, br. 25/26, Sarajevo 1990, str. 309-330.

Ustaše su još u emigraciji shvatili ne samo značaj propagande, nego i izazov koji je sadržan u slobodnoj riječi. Zbog toga im je bilo važno učutkati svakoga ko bi se suprotstavio, ili mogao suprotstaviti, njihovoj stvari.

I

Ustašama je bilo jasno da, poslije preuzimanja vlasti (NDH je bila proglašena 10.4.1941.), moraju brzo utjecati na profiliranje stavova i normiranje javnog mišljenja stanovništva omeđenog granicama "nove Hrvatske". Već u prvom broju *Sarajevskog novog lista* (11.5.1941.) poslije saopćenja, da je prema nalogu ustaškog poglavnika Ante Pavelića povjerenik za štampu u Bosni i Hercegovini pokrenuo novi dnevni list, i da su prestali izlaziti dotadašnji sarajevski dnevници *Jugoslovenski svet* i *Jugoslovenska pošta*, započeta je akcija diskreditiranja, tada već bivše, jugoslavenske štampe. Bilo je očividno da su ustaše odbacile usluge dijela novinara i članova redakcija listova iz prijelaznog perioda, od kapitulacije jugoslavenske kraljevske vojske do početka funkcioniranja ustaškog propagandnog aparata. *Sarajevski novi list*, čije je izlaženje u međuvremenu bilo pripremljeno, bio je djelo ustaša i njima naklonjenih lica. Redakciji lista nije bilo strano samoreklamerstvo u stilu: "Hrvati – muslimani i katolici čitajte i širite svoje novine "Sarajevski novi list".¹ Tako se stanovništvu htjelo staviti na znanje šta je njihova, navodna, domoljubna dužnost prema NDH.

Tipičan primjer sprege zarobljenog novinarstva sa organima ustaške vlasti, i svojevrsnog javnog "upućivanja u posao", bila je audijencija predstavnika novinara kod Pavelića, koju je jula 1941.g. predvodio predsjednik Hrvatskog novinarskog društva Matija Kovačić. Dajući uputstva za rad novinarima, Pavelić je insistirao na tome "da su kroz dvadeset godina novine bile rasadište nemorala, širenja nemorala u hrvatskom narodu (...), da je hrvatski jezik kroz dvadeset godina upropašten, nagrđen i iznakažen na najsrमतniji način putem bivše vojske, putem službenih spisa, a napose novinstva". Nastojeći se prikazati objektivnim, Pavelić je unosio i dozu glumljene "kritičnosti" tvrdnjom, da je velika krivica "na Hrvatima, hrvatskim intelektualcima, koji su tako brzo – upravo nevjerovatno brzo – podlegli balkanštini baš u najosjetljivijoj strani narodnog života, podlegli baš u jeziku". Pavelić je savjetovao, da se ide u sveučilišnu biblioteku i da se pregledaju novine iz perioda prije 1918.g. Tvrdio je, da će biti dovoljno pregledati par godišta gdje će pronaći "čiste izraze hrvatske za sve pojmove za koje se danas upotrebljavaju balkanski, nagrđeni nekulturni izrazi". Pavelić je dalje savjetovao, da se prije svake napisane riječi dobro promi-

¹ *Sarajevski novi list*, br. 8, 20. 5. 1941.

sli, da li je to hrvatska riječ ili nije, da li se može zamijeniti drugom ili, možda, ne postoji hrvatska riječ kojom se taj pojam označava. Sugerirajući još i dodatnu ulogu koja je bila namijenjena novinarima u NDH, Pavelić je na kraju euforično uzviknuo: "Budite apostoli čistoće hrvatskog jezika".² Za prilike, kakve su vladale u surrogatnom carstvu ekstremnog mračnjaštva osovinske "nove Europe", čija je NDH bila kolonija, ova poruka je školski primjer povjeravanja misije, uglavnom, nekompetentnim i fanatičnim, ali i kupljenim, licima što je bilo tipično za "novo srednjekovlje" i "diktaturu gluposti" (M. Krleža) ustaške državne samoobmane.

List je izvještavao i o konstituiranju ustaške propagandne strukture u Bosni i Hercegovini. U prostorijama uredništva *Sarajevskog novog lista* osnovana je 10. avgusta 1941.g. podružnica Hrvatskog novinarskog društva. Pozdravni telegram sa ove skupštine poslan je i Dominiku Bumberu, ranijem ustaškom povjereniku za štampu na teritoriji Bosne i Hercegovine, a tada "ročelniku ureda za novinstvo Vojškovođe" Slavka Kvaternika. Prema izvještaju sa skupštine, evidentan je privilegiran položaj koji su novinari *Sarajevskog novog lista* imali u okviru novinskih glasila u Bosni i Hercegovini. Dugogodišnji urednik *Hrvatskog dnevnika*, tada glavni urednik *Sarajevskog novog lista*, Rudolf Bojić, "nestor hrvatskog novinarstva u Bosni i Hercegovini", kako je nazvan u tom listu, izabran je za počasnog predsjednika spomenute podružnice. Ante Dagelić izabran je za tajnika, Ludvig Čermak za blagajnika a Emil Lasić je ušao u nadzorni odbor podružnice.³

Posredstvom lista propagirani su i govori ustaških funkcionera, koje su oni držali na "uličnom krugovalu", a čitaoci su izvještavani i o sadržaju "usmenih novina", koje su pod maskom afirmacije kulturnih tekovina bile, značajnim dijelom, usmjerene na "predavanja o najaktuelnijim društvenim pitanjima",⁴ odnosno na ubrzanje procesa indoktrinacije javnosti ustaškom ideologijom. Odredbom poglavnika od 13.12.1941.g. osnovana je sarajevska podružnica Državnog izvještajnog i promičbenog ureda kod Predsjedništva vlade. Podružnica je počela sa radom 1. januara 1942.g. a njenim nadstojnikom imenovan je Munir Šahinović Ekremov, koji je prije toga bio predstojnik ureda potpredsjedništva vlade NDH u Banjoj Luci.⁵ Poslije dva mjeseca već se govorilo o rezultatima rada podružnice, i njenog ambicioznog šefa, uz napomenu, da su ti rezultati važni za ustaške vlasti jer, navodno, ranije "u ovim krajevima nije bilo nikakvog sustavnog rada na promičbenom i izvještajnom pogle-

² *Sarajevski novi list*, br. 67, 29. 7. 1941.

³ *Sarajevski novi list*, br. 79, 12. 8. 1941.

⁴ *Sarajevski novi list*, br. 244, 24. 2. 1942.

⁵ Dr. Fadil Ademović, *Novinstvo i ustaška propaganda u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (Štampanje i radio u Bosni i Hercegovini (1941-1945))*, Sarajevo 2000, str. 76.

du". Iz intervjua Munira Šahinovića Ekremova jasna je namjena spomenute podružnice, čija se jurisdikcija protezala na "svih sedam (...) župa bivših pokrajina Bosne i Hercegovine". Cjelokupnu novinsku i štamparsku djelatnost željelo se staviti pod punu ustašku kontrolu. Očevidno, ustaše su bili nezadovoljni stepenom integracije segmenata propagandnog aparata na području Bosne i Hercegovine u državne i društvene tokove NDH. Zbog toga je prezentirana tvrdnja, da nove mjere, navodno, "ne ograničavaju slobodu novinske i uopće publicističke djelatnosti, nego im je svrha da u (...) novinstvo unesu duh novog vremena i reda, na kojem se izgrađuje Nova Europa, a da ga uz to učine i važnim instrumentom u izgradnji države i naroda". Istaknuta je želja, da se novinarstvo i publicistika "izgrade do najviše moguće mjere i da ni ukoliko ne zaostanu za zagrebačkom djelatnošću te vrste". Nastojeći proširiti novinsku mrežu, ustaše su planirali akcije u cilju pokretanja nedjeljnih listova u Travniku i Mostaru. Travnički list trebao se baviti prilikama u velikim župama Lašva i Glaž i Pliva i Rama a za djelokrug mostarskog lista određena su područja velikih župa Hum i Dubrava. Podružnica je imala u planu osnivanje nedjeljnih listova u svakoj velikoj župi, što bi na neposredniji način pomagalo izgrađivanje ustaške verzije državne i nacionalne svijesti u Bosni i Hercegovini.

Posebno polje djelatnosti podružnice bilo je suzbijanje ustašama neprijateljskih propagandi. Iznoseći konstataciju "da u tome pravcu ima mnogo pojedinosti koje nisu za javnost", Munir Šahinović Ekremov je istakao povezanost podružnice sa vojnim organima NDH i štampanje te rasturanje oko milion letaka različitih sadržaja. Pored većeg broja časopisa, listova, brošura i drugog propagandnog materijala, koje je podružnica štampala i rasturala, postojala je i posebna knjižarska djelatnost. Štampani su naslovi poput *Krv je progovorila* gdje je tretirano, navodno, hrvatsko porijeklo muslimana u Bosni i Hercegovini. Naslovi kao što su *Sudbina islama u boljševičkom raju* i *Kako je Muhamed a.s. uništio Židove u Arabiji* trebali su podgrijati neraspoloženje dijela bosanskohercegovačke javnosti prema komunizmu i Jevrejima.

Dvije sarajevske štamparije bile su preuzete za potrebe podružnice a vođena je i akcija izdavanja i uništavanja knjiga i drugih publikacija zabranjenih na području NDH. To se posebno odnosilo na sva djela štampana ćirilicom. Službenici podružnice pronašli su u knjižarama, do marta 1942. g., 30.000 zabranjenih knjiga, poslije čega je ta akcija usmjerena na bibliotečke fondove. Ova djelatnost obavljena je pod devizom da treba "odlučno ukloniti iz duhovnog života naroda (...) komunistički, židovski, slobodno-zidarski i protuvjerski otrov, što ga sadržavaju spisi raznih neprijatelja hrvatskog naroda, bilo u tako zvanim znanstvenim raspravama, bilo romanima, pjesmama ili pripovijetkama". Jedna od djelatnosti podružnice odnosila se na "strog nadzor nad svim priredbama", u namjeri da se iz njihovog programa odstrani sve što nije bilo u skladu "s duhom novog vremena".

Karakterističan je stav prema radiju, kojem je dodijeljena uloga da bude “u izgradnji države i naroda najjače sredstvo promičbe”. Zbog toga je razumljivo nastojanje podružnice “da svaka ustaška postrojba, ustaška mladež, srednjoškolska mladež i domobranstvo dobiju od države barem po jedan krugoval, kako bi bili upućeni u izdanje (...) krugovalne postaje”. U to vrijeme očekivano je realiziranje porudžbine iz Njemačke najmodernije opreme za radio-stanicu u Zagrebu, kako bi se njen program mogao čuti na cijeloj teritoriji NDH. Munir Šahinović Ekremov je izjavio, da će on “nastojati da grad Sarajevo, po važnosti drugi grad u Državi, dobije svoju vlastitu krugovalnu emisionu postaju, jer ima mnogo toga čime Sarajevo može dopuniti izdanja zagrebačke emisione postaje”.*

Zbog špekulacija sa štamparskim papirom, podružnica je preduzela “mjere za popis svih zaliha, njihovo racioniranje i prodaju po maksimiranim cijenama, određenim po uredu za oblikovanje cijena u Zagrebu”. Snabdijevanje štamparskim papirom bilo je jedno vrijeme vrlo teško, pa je katolička akademija Regina Apostolorum morala obustaviti štampanje svojih listova: Katoličkog tjednika, Vrhbosne i Vrtića. Poslije poboljšanja snabdijevanja štamparskim papirom, navedeni listovi nastavili su izlaziti. Kako su zalihe bile skromne, bilo je ponovno postavljeno pitanje snabdijevanja papirom te su razmatrane mjere za “nova ograničenja”.⁶

Sarajevska podružnica Državnog izvještajnog i promičbenog ureda trebala je predstavljati dobitno rješenje ustaške propagande u Bosni i Hercegovini. Međutim, ta propaganda gubila je tlo pod nogama zbog jačanja Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), predvođenog jugoslavenskim komunistima, kao i zbog uspjeha Saveznika na inostranim ratištima. Razumljivo je da je ustaška propaganda nastojala minimizirati razvoj NOP-a kao neprijateljskog pokreta. U toku 1942. i 1943.g. ustaška propaganda operirala je nazivima “komunističke bande”, “ostaci razbijenih bandi”, “zavedeni pojedinci i grupe” i sl. Ustašku “promičbu” stanovnici Sarajeva i Bosne i Her-

* Prema istraživanjima dr. Fadila Ademovića, Državna krugovalna postaja u Sarajevu započela je sa radom 14.7.1942.g. a Državna krugovalna postaja u Banjoj Luci, poslije pokusnog rada, puštena je u stalni pogon 12.12.1943.g. (Dr. Fadil Ademović, *Novinstvo i ustaška propaganda u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj/Štampa i radio u Bosni i Hercegovini (1941-1945)*, str. 162; 175)

Ustaške vlasti sistematski su oduzimale radio-aparate, posebno, Jevrejima i Srbima prije nego što su ih poslali na gubilišta ili u koncentracijske logore. Ako nisu završili kod ustaških otimača i na crnom tržištu, radio-aparati mogli su biti dodijeljeni nekoj od, gore spomenutih, jedinica. (Muhidin Pelesić, *Sarajevo u Drugom svjetskom ratu – život u gradu od aprila 1941. do aprila 1945.*, Zbornik radova *Prilozi historiji Sarajeva*, Sarajevo 1997, str. 372; Mirosljub Jevtović, *Šta kaže Radio-London*, Beograd 1989, str. 351)

⁶ *Sarajevski novi list*, br. 260, 14. 3. 1942.

cegovine većim dijelom nisu prihvatili i ona nije imala neki naročit utjecaj na javnost, niti je za nju predstavljala veći značaj. Naprotiv, narod je pojam "promičba" izvrgao poruzi i njime označavao šverc, crnu berzu i odlazak u ravničarske krajeve Bosne, Slavonije i Srema zbog kupovine žita, jer je Sarajevu, kao i mnogim drugim gradovima Bosne i Hercegovine, često prijetila glad zbog nestašice hrane.⁷

Propagandističkoj pažnji redakcije lista nije promakao dolazak "tehničkog osoblja hrvatskog slikopisa" koje je, osim kulturnih i historijskih znamenitosti Sarajeva, Mostara i Dubrovnika snimilo i posljedice ratnih razaranja u istočnoj Bosni, što je bilo posebno iskorišteno u propagandne svrhe.⁸ Naglašeni publicitet obilježio je izvještaj sa svečanog otvaranja sarajevske Državne krugovalne postaje, koja je 15. jula 1942.g. organizirana u dvorani kina Dom. Izvještač je zabilježio, da su se prijenos svečanosti i prve radio emisije dobro čuli u Zagrebu i u cijeloj NDH. Upravitelj Državnog zavoda za krugovalnu službu, Radovan Latković, objelodanio je plan prema kojem je, u toj godini, trebala započeti izgradnja "krugovalne službe za Bosansku Hrvatsku, sa glavnim odašiljačem u Sarajevu, koja će biti posebno izgrađena s obzirom na brdoviti karakter ovih krajeva."⁹

U propagandističku plimu u Sarajevu se uključio i "promičbeni odjel ustaškog sdruga", pa je 30. avgusta 1942.g. publicirana informacija, da će za dan-dva Sarajlije u glavnoj "ulici istodobno kad i Zagrebčani na Jelačićevom trgu (gledati – op. M.P.) (...) slikopise zanimljivog sadržaja, koji će biti s glasnogovornicima na hrvatskom jeziku lako shvatljivi i pristupačni širim slojevima građana". Osim toga, u poslijepodnevnim i večernjim satima, za vrijeme korzoa u glavnoj ulici bio je predviđen, posredovan zvučnicima, prijenos muzike, prigodnih predavanja i emisija sa raznih svečanosti u gradu.¹⁰

Sistem distribucije novinske ponude NDH nije zadovoljavajuće funkcionirao, pa je i redakcija glavnog sarajevskog novinskog glasila upozoravala prodavce u provinciji da izvrše obračun, jer će ih, u protivnom, zadužiti za cijeli iznos poslanih primjeraka novina i obustaviti slanje lista. Bilo je teškoća i sa neizmirenim pretplatama te su pretplatnici upozoravani da izmire svoje obaveze, jer će u protivnom slijediti obustavljanje slanja lista na njihovu adresu.¹¹

⁷ Radivoj Papić, Fašistička propaganda protiv NOP-a, Vidjeti u: *Sarajevo u revoluciji*, Tom treći, Sarajevo 1979, str. 742.

⁸ *Sarajevski novi list*, br. 317, 23. 5. 1942.

⁹ *Sarajevski novi list*, br. 362, 16. 7. 1942.

¹⁰ *Sarajevski novi list*, br. 401, 30. 8. 1942.

¹¹ *Novi list*, br. 519, 19. 1. 1943.

Permanentna kriza, u kojoj se NDH nalazila od osnivanja, uslovljavala je potrebu rigorozne kontrole svih oblika društvenog života. Posebna pažnja bila je posvećena novinarstvu, kao sastavnom dijelu propagandnog aparata, pomoću kojega su ustaške vlasti nastojale usmjeravati emocije onoga dijela stanovništva koji se nalazio pod njihovom kontrolom. Zakonskom odredbom o novinarima i novinskom radu trebao je biti "konačno postignut cilj svih onih, koji se bore za čišćenje (...) javnog života". Direktno su priznate dotadašnje teškoće (do sredine 1943.g.) ustaških vlasti u ostvarivanju potpune kontrole nad javnom riječju, konstatacijom da je učinjen kraj pojavi da svako može zloupotrebjavati javnu riječ, te da putem štampe utječe na pogrešno oblikovanje javnog mnijenja krčeći put svakoj razornoj djelatnosti, na štetu nacionalnih i društvenih obrazaca ustaštva u NDH. Da bi se novinarski potencijal stavio pod bezuslovnu i potpunu kontrolu ustaškog režima, formiran je "imenik članova Hrvatskog novinarskog društva". "Za upis u taj imenik", kaže se dalje, "postavljeni su (...) posebni zahtjevi, tako da se novinarstvu neće više moći posvećivati makar tko, napose brodolomnici, kojima nije uspelo ugurati se u kakvo drugo zvanje".¹² Očevidno je, ustaške vlasti se prilično dugo nisu uspjele lišiti usluga navedenih "brodolomnika" koji nisu pružali očekivani doprinos režimu NDH jer je ovaj, tonući sve dublje, generirao refleks intenziviranja propagande do krajnjih granica apsurdna. U toj fazi ustaške "promičbe" bili su poželjni samo takvi izvršioци koji će, bez dotadašnjeg kvaziintelektualiziranja, mehaničkim ponavljanjem propagandnih fraza i izmišljanjem fantomskih "činjenica" pokušavati sa olovkom po zraku crtati tadašnjicu. Redakcija je 15. februara 1944.g. (br. 846) morala, na prvoj strani lista, priznati činjenicu, da će zbog "tehničkih razloga (...) do daljnjeg izdavati list u smanjenom obimu. Blijedi pokušaj uvjeravanja da će, i u smanjenom obimu, list pružati sva obavještenja iz NDH i inostranstva nije mogao popraviti utisak kapitulacije pred teškoćama.

U sklopu koncepcije "izgradnje hrvatske kulture" u NDH, došlo je na dnevni red i pitanje književnog jezika i pravopisa. Praktična tendencija bila je da se službenim putem nasilno što više povećaju specifične razlike između hrvatskog i srpskog jezika i pravopisa. U duhu Zakonske odredbe o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoci i o pravopisu, određeno je da hrvatski pravopis u NDH "ima biti iekavski i korien-ski", odnosno etimološki. To pravilo, samo po sebi, nije bilo nikakav originalni izum ustaša, nego je time vraćen na snagu etimološki pravopis, koji je važio u Hrvatskoj do 1892.g. Ali, činjenica je da se taj pravopis, uprkos svim nastojanjima vlasti, nije sistematski sprovodio. Najviše je bio primjenjivan u publikacijama i štampi izrazito

¹² *Novi list*, br. 626, 27. 5. 1943.

Boga i vjeru”.¹⁷ Autor ovih redova bio je tek jedan od brojnih revnosnih tumača suštine i misije ustaške koncepcije kulture. Jedan drugi neimenovani tekstopisac, prožet fanatičnim nacionalističkim strastima, deklamirao je o tome, da se poslije osnivanja NDH pružila prilika odgojiti čisti hrvatski i nacionalni naraštaj. “Nakon (...) vijekova lutanja”, nastavlja on, “došli smo na vlastiti put, s kojeg se ne smijemo dati izbaciti (...) Škole su”, prema njegovom uvjerenju, “bile one tvrđave, iz kojih se jače nego iz topova i strojnica, pucalo na hrvatsko narodno biće”. Misiju ustaštva u NDH vidio je u pretvaranju škola u tvrđave drugog tipa iz kojih će se “jurišati na mlade hrvatske duše”, da bi se iz njih istjerao tuđi a posijao “zdravi domaći duh”. Euforično je istaknut zahtjev, da “žive i mrtve treba mobilizirati za rad oko obnove i izgradnje Hrvatske i njezine kulture”.¹⁸

U tekstu “Dva elementa hrvatske rasne kulture – Nacrt za jedan kulturno-politički essay”, ranije spomenuti Munir Šahinović Ekremov pokušao je “učenošću” nedovršenog srednjoškolca raspravljati o suštini kulture u NDH. On kao antipode razlikuje “Zagreb, i njegov kulturni krug, sav (...) ponikao iz srednjeeuropskog, izričito kršćanskog i izričito zapadnjačkog nazora na život i svijet”. Nasuprot Zagrebu, “sarajevski kulturni krug je posve drukčiji. Baš u toj činjenici leži i naša tragika i naša veličina”, nastavio je patetično Munir Šahinović Ekremov. “Taj kulturno-politički i kulturno-vjerski ambijent, i atmosfera jednog posve osebujnog kulturnog nazora i shvatanja preživjela je odlazak Turaka” i održala se i pod Austro-Ugarskom. Ta atmosfera je, prema njegovom mišljenju, dočekala svoje vrijeme u ustaškoj državi, “koja je doduše stvorena bez naročitog vođenja računa o tom osebujnom kulturno-političkom krugu”. Autor je sebi dozvolio neuspjeli epski intermezzo sa naglašenom tvrdnjom, da “počinje put tegobnog (...) (zblježavanja – op. M.P.), put posut bezbrojnim otrovnim trnjem i ostrim kamenjem (...) put, koji će dovesti do staništa tek onda, kada se začuje glas ustaškog roga”. Richard Wagner u Munirovoj izvedbi.

Pokušavajući nekako privesti kraju taj razroko zasnovan tekst, uz vidno naprezanje da u njega instalira neki privid “znanstvenosti”, autor je dodao i jedno obrazloženje, završavajući tako svoju spisateljsku vratolomiju. On se pravdao što riječ “kultura” nije zamijenjena “hrvatskim izrazom uljudba”, i to zbog toga što “kultura u (...) napisu obuhvata”, po njemu, “jedan daleko širi i daleko filozofskiji pojam, nego je onaj kojeg (...) Hrvati redovno razumijevaju pod izrazom uljudba”. Kako on piše, bilo je potrebno učiniti ovu napomenu zbog toga, da bi se istakla činjenica “da je ovaj pokušaj zadržao i još nekoliko drugih latinskih i grčkih” riječi, koje nisu zamijenjene hrvatskim izrazima samo zato što je, kod njega, postojala bojazan da bi

¹⁷ *Sarajevski novi list*, br. 2, 13. 5. 1941.

¹⁸ *Sarajevski novi list*, br. 83, 16. 8. 1941.

tom zamjenom njegova misao izgubila na oštrini i jasnoći, a pojam na svojoj uvjerljivosti.¹⁹

Sa velikom pompom najavljivani su počeci djelovanja novih i popravke objekata postojećih institucija kulture. Tako je, na inicijativu nadbiskupa vrhbosanskog Šarića, u Sarajevu osnovan dijecezanski muzej, čija je namjena bila predstavljanje historije katoličke crkve u Bosni i Hercegovini.²⁰ Pažnja lista zadržala se i na pripremanju za popravak zgrade pozorišta u Sarajevu. Naglašavajući nastupanje novog perioda u kulturi, književnik Alija Nametak rekao je, u vezi sa početkom nove pozorišne sezone, da se "pripremaju (...) komadi, u kojima će nastupiti glumci, koji su dosada kratko vrijeme djelovali i na sarajevskoj pozornici, gdje im je bio onemogućen razvitak, pa su morali tražiti zaposlenje u skopljanskom, niškom i novosadskom kazalištu, a sada su se vratili".²¹ Nije prošlo neopaženo ni organiziranje muzičkog života u Sarajevu, konkretno pripreme Hrvatskog glazbenog zavoda.²²

Diskreditiranje kulturne politike institucija Kraljevine Jugoslavije prelamalo se, također, kroz pisanje novinara i saradnika lista o ranijem djelovanju Zemaljskog muzeja. Dovoljno je pogledati podnaslove teksta "Iz prošlosti sarajevskog Zemaljskog muzeja", štampanog 24. juna 1941.g., pa da se pojmi način ustaškog razračunavanja sa njihovim shvatanjem rada u institucijama kulture u Kraljevini Jugoslaviji: "Muzej je bio utočište nepozvanih. – Činovnik, koji je 12 godina pobirao plaću, a u muzeju nije uopće radio. – 5.000 dinara državne subvencije za istraživačke svrhe svih odjela". Osim toga, posebno je naznačeno, da "nije bio rijedak slučaj, da su se u muzej slali kao kustosi i predstojnici odjela nazovi profesori, koji su kao pedagozi propadali u sarajevskim srednjim školama".²³ Slijedeći dan bila je, u istim tonovima, nastavljena jadikovka zbog zle sudbine muzeja, prema kojoj je novčana pomoć kraljevske vlade sarajevskom muzeju bila maćehinska. "Sav onaj naučni rad, što ga je sarajevski muzej bio razvio i uzdigao u zamjerne visine za vrijeme prije stvaranja Jugoslavije, morao je zapeti i Glasnik Zem(aljskog) muzeja kroz 23 godine kuburiti i izdisati (...) Kad se čovjek sjeti onih debelih i bogatih svezaka Glasnika iz vremena do 1918. i usporedi ih s onim tankim i mršavim poslije 1918. tek će shvatiti nehaj bivše vlasti (...) Kad se nije moglo sve odnijeti u Beograd, onda se (...) sve prepu-

¹⁹ *Novi list*, br. 473, 22. 11. 1942.

²⁰ *Sarajevski novi list*, br. 10, 22. 5. 1941.

²¹ *Sarajevski novi list*, br. 22, 6. 6. 1941.

²² *Sarajevski novi list*, br. 24, 8. 6. 1941.

²³ *Sarajevski novi list*, br. 37, 24. 6. 1941.

stilo da propadne i da svega nestane"²⁴, nastavio je izvještač lista, emitirajući duhovne ustaške opsjednutosti uništavanjem i same uspomene na jugoslavenski režim, uz jasno osvjetljenu želju da se njegovim diskreditiranjem konačno stavi tačka na problem Jugoslavije.

Dosta pažnje bilo je usmjereno na historiju Bosne i Hercegovine i rehabilitiranje događaja i ličnosti, u cilju njihovog urastanja u integralne "hrvatske nacionalne" mitove NDH. U tom smislu prezentirani su, između ostalih, slijedeći tekstovi: "Obljetnica krunisanja zadnjeg bosanskog kralja"²⁵; "400-godišnjica smrti Gazi Husrevbega osnivača Šeher-Sarajeva"²⁶; "O grbu bosanske vlastele"²⁷; "Uloga Bošnjaka u ugušivanju prvoga srpskoga ustanka"²⁸; "Hadži Lojino dopisivanje iz tamnice u Theresienstadt-u"²⁹; "Hrvatsko porijeklo begovskih obitelji u Bosni i Hercegovini"³⁰; "Diplomatski odnosi Hrvata prema islamskim vladarima"³¹; "Život Hercega Stjepana"³² i mnogi drugi.

Pokušavajući isijavati privid intenzivnog istraživanja kulturne baštine Bosne i Hercegovine list je, s vremena na vrijeme, publicirao vijesti i članke u smislu propagiranja takvog utiska u javnosti. Tako je publicirana "izjava ravnatelja hrvatskih zemaljskih muzeja (...) o naučnim istraživanjima područja vezirskog grada Travrnika i njegove okolice".³³ Značajan publicitet dobilo je otkriće "tri gradine između Turbeta i Karaule", koje su datirane u "doba Ilira". Navedenoj vijesti pridružen je i "jedan rimski mauzolej" sa očuvanim temeljima.³⁴ Otkriće nekropole u Hreši dalo je povoda za odavanje priznanja domobranima zbog njihove slučajne "službe nauci".³⁵ Nije bilo zaboravljeno niti spominjanje poklona "jeruzalemskog muftije sarajevskim muzejima" koji je darivao zlatni dinar egipatskog vladara Hakima Biemwillaha. Osim

²⁴ *Sarajevski novi list*, br. 38, 25. 6. 1941.

²⁵ *Sarajevski novi list*, br. 98, 3. 9. 1941.

²⁶ *Sarajevski novi list*, br. 145, 28. 10. 1941.

²⁷ *Sarajevski novi list*, br. 219, 25. 1. 1942.

²⁸ *Sarajevski novi list*, br. 225, 1. 2. 1942.

²⁹ *Sarajevski novi list*, br. 277, 3. 4. 1942.

³⁰ *Sarajevski novi list*, br. 279, 5/6. 4. 1942.

³¹ *Novi list*, br. 530, 31. 1. 1943.

³² *Novi list*, br. 626, 27. 5. 1943.

³³ *Sarajevski novi list*, br. 346, 27. 6. 1942.

³⁴ *Novi list*, br. 474, 24. 11. 1942.

³⁵ *Novi list*, br. 570, 19. 3. 1943.

toga, sarajevski muzeji su pohvaljeni zbog novih akvizicija, među kojima je bio "prsten sa Artemidom stila kakvu vidimo na novcima ilirskoga kralja Belaoisa, s kojim je novcima prsten i nađen, zatim obilje raznog starog grčkog i rimskog novca uz jedan zlatnik cara Komnena".³⁶

U velikohrvatski, dijelom i proustaški, orijentiranom dijelu sarajevskih intelektualaca postojala je ideja o objedinjavanju akademskog potencijala na području NDH. Tako je, 4. novembra 1941. g., "održana (...) u Hrvatskom državnom kazalištu, u užem krugu sarajevskih književnika, novinara i ljudi od pera (...), prva konferencija u svrhu osnivanja sarajevskog pododbora Matice Hrvatske, čiji se rad ne bi međutim sveo na dosadašnji obim Matičinih pododbora, nego bi mu djelokrug bio daleko širi. To bi u stvari imao da bude, prema zamisli pojedinih govornika (...), glavni bosanski ogranak Matice Hrvatske".³⁷

Ustaške vlasti su znale pripremati atmosferu, kojoj su glavna obilježja bili široka izdavačka djelatnost i iskazivanje posebne pažnje knjizi.³⁸ "Knjige i nakladnička djelatnost uopće bile su značajna odrednica kulturnog života u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Potvrđuje to i činjenica da je u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske tiskano preko 3000 naslova knjiga, šezdeset kalendara i godišnjaka i više od 400 naslova muzikalija".³⁹ Te činjenice ustaška propaganda posebno je koristila kao značajane argumente o nastanku hrvatskog kulturnog preporoda, u odnosu na vrijeme jugoslavenske države, kada su Hrvati osjećali teret velikosrpske hegemonije. Neki književnici angažirali su se, uglavnom, u književnim časopisima, uključivali su se u njihove redakcije i pisali su članke propagandnog karaktera. "Nova književnost" u NDH našla je svoje protagoniste u vrlo uskom krugu književnika. Bili su to, uglavnom, oni koji su svoju desnu, nacionalističku, orijentaciju ispoljili još prije Drugog svjetskog rata a u NDH su se potpuno angažirali u tom pravcu.⁴⁰

Nastojeći zainteresirati potencijalnu čitalačku publiku, *Sarajevski novi list* je najavljivao knjige ne samo književnih režimskih miljenika, poput Mile Budaka, nego i drugih koje su ustaške vlasti htjele javnosti predstaviti kao cijenjene članove umjetničke elite. Tako je zbirka novela Ahmeda Muradbegovića najavljena kao "vrsno djelo" u "vanrednoj tehničkoj opremi". Nije izostala ni opaska o tome, da se to deša-

³⁶ *Sarajevski novi list*, br. 324, 2. 6. 1942; *Novi list*, br. 607, 5. 5. 1943.

³⁷ *Sarajevski novi list*, br. 152, 5. 11. 1941.

³⁸ Dr Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945*, str. 205.

³⁹ Zdenka Turčinec, *Izdavači/nakladnici u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1/32, Zagreb 2000, str. 51.

⁴⁰ Dr Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945*, str. 205-206.

va "nakon poduže praznine i zastoja u hrvatskoj literaturi".⁴¹ Kao da to nije bilo dovoljno lokalnoj režimskoj propagandi pa je poslije dvadesetak dana publicirana konstatacija kako "ova knjiga, ovako lijepo opremljena, kako oblikom, tako i sadržinom dolazi (...) kao dobar glasnik jednog boljeg i sretnijeg vremena".⁴² Na sličan način preporučivane su i knjige Alije Nametka.⁴³ U drugom izdavačkom rukavcu posebna pažnja bila je, januara 1943.g., usmjerena na publiciranje knjige "Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine", zamišljene da bude prvi tom edicije koju je pokrenula Središnja uprava "Napredka",⁴⁴ a koju nije uspjela dovesti do kraja.

Pozorišni život u Bosni i Hercegovini odvijao se u znaku djelovanja Hrvatskog narodnog kazališta u Sarajevu i povremenih gostovanja njegovog ansambla u provinciji. Intendant sarajevskog pozorišta Ahmed Muradbegović, i njegov zamjenik Hinko Tomašić, nastojali su da za sezonu 1942./43.g. pripreme "u prvom redu hrvatski nacionalni repertoire". Na velika zvona najavljeno je "Ognjište" Mile Budaka, koji je naprečac proglašen "jednim od najvećih imena u književnosti sviju vremena". Slijedio je spisak "nekoliko djela starijih i mlađih sarajevskih književnika, naročito u vezi sa svojim ramazanskim radom (...) 1. Ekrem Šahinović: "Ekremovo veče", tri jednočinke; 2. Kazazović Salih: "Ćorav račun"; 3. Alečković Sule: "Nevjesta u pidžami"; Čolaković Enver: "Moja žena krpi čarape". Uz to, navedena su djela, navodno, "najslavnijeg hrvatskog suvremenog dramatičara Milana Begovića", zatim "Huseinbeg Gradašćević" Ahmeda Muradbegovića "koji je (...) nagrađen Demetrovom nagradom u Zagrebu". Tek poslije spiska ovih lokalnih autora slijedila su djela Strindberga, Shakespearea, Molierea, Goldonia, Schillera, Pirandella, Tolstoja, Gogolja.⁴⁵ Mogao se steći utisak kao da su navedena samo zbog iluzije o brizi za klasične vrijednosti teatra a i to, naravno, poslije detaljnog ispitivanja "podobnosti" tih djela. Klasici kao da su bili tu samo zbog toga da bi se naglasio "značaj" pisaca iz prvog dijela spiska. I onda – vrijeme za euforiju. Gostovanje dr. Gavelle u Sarajevu, gdje je u jesen 1942.g. postavio na scenu "Hamleta" i "Dunda Maroja", postalo je "najveći događaj u povijesti sarajevskog kazališta".⁴⁶ Ecce homo! – upirao je prstom likujućim ustaški propagandni aparat.

⁴¹ *Sarajevski novi list*, br. 153, 6. 11. 1941.

⁴² *Sarajevski novi list*, br. 169, 25. 11. 1941.

⁴³ *Novi list*, br. 962, 30. 6. 1944.

⁴⁴ *Novi list*, br. 519, 19. 1. 1943.

⁴⁵ *Sarajevski novi list*, br. 399, 28. 8. 1942.

⁴⁶ *Novi list*, br. 428, 1. 10. 1942.

Ustaški propagandisti su, šireći polje njihove djelatnosti, pokrenuli, u septembru 1941.g., tzv. "usmene novine". One su trebale, kako je bilo najavljeno, predstavljati "novu kulturnu tekovinu (...) u pravcu duhovnog odgoja hrvatskih radnika i privatnih namještenika, a i svih ostalih građana." Mali odziv sarajevskih intelektualaca na "prvom broju" usmenih novina, u organizaciji Hrvatskog radničkog saveza i Saveza hrvatskih privatnih namještenika, kompenziran je, navodnim, "velikim brojem radnika i radnica, te činovnika i građana". U cilju realiziranja ovog oblika propagandnog djelovanja, pod maskom kulturnih aktivnosti, ustaške vlasti ponudile su građanima saradnju, uz prijedlog da primjedbama i vlastitim željama doprinesu "korisnom i naučnom" izgledu te manifestacije ustaškog propagandnog aparata.⁴⁷ Kao ilustracija sadržaja "usmenih novina" može poslužiti "broj" od 6. januara 1944.g. koji je bio sastavljen od verbalnih izljeva navodne brige za izbjeglice, sevdalinki i "veselih reportaža".⁴⁸ Nije bila zaboravljena ni "hrvatska straža na Drini". Angažiranje Safveta Kafedžića, Maksima Svare i Rešada Kadića u projektu "usmenih novina" predstavlja rječit pokazatelj jednog segmenta kadrovskog potencijala, uz čiju je podršku ustaški režim pokušavao dobiti propagandni rat za svoju koncepciju kulture u Bosni i Hercegovini.

Takvu "kulturnu atmosferu" i društveno stanje dopunjavali su repertoari u kinosalama, kao i programi "krugovalnih postaja". Njemački filmovi operetsko-vodviljskog karaktera, italijanski filmovi sličnog profila, ratni žurnali i Wagnerova muzika trebali su istaknuti grandioznost sila Osovine i duh "novog poretka" te obezvrijediti njihove neprijatelje.⁴⁹ Kada se usporede repertoari kina u vrijeme osovinskih pobjeda sa onima iz perioda pred njihov slom⁵⁰ vidi se da su, uglavnom, bili ujednačeni – filmovi nakrcani sračunatom dozom optimizma, avanture, patetike i odlučnosti da se ostvari pobjeda.

Ustaše su posebnu pažnju usmjeravali prema osnovnom i srednjem školstvu nastojeći škole pretvoriti u važne poluge sistema. Prema smjernicama za organiziranje nastave u školama, naglašeno je da "osobitu pažnju" treba posvetiti "državnom odgoju hrvatske mladeži, da se u novom pokoljenju što više razvija državna svijest, tj. shvaćanje biti i vrijednosti svoje vlastite države, te dužnosti naroda i pojedinca prema državi". Osnovne komponente vaspitanja i obrazovanja trebale su biti: a) "vjersko i čudoredno odgajanje; b) državno, domoljubno i društveno odgajanje po načelima ustaškog pokreta; c) obrazovanje i spremanje za život prema prilikama i potre-

⁴⁷ *Sarajevski novi list*, br. 105, 11. 9. 1941.

⁴⁸ *Novi list*, br. 813, 6. 1. 1944.

⁴⁹ Radivoj Papić, *Fašistička propaganda protiv NOP-a*, str. 744.

⁵⁰ *Sarajevski novi list*, br. 134, 15. 10. 1941; *Novi list*, br. 1069, 4. 11. 1944.

bama zavičaja, naroda i države". Zbog potreba instaliranja takvog obrazovnog modela, ubrzano se pristupilo izradi novih školskih udžbenika za osnovne i srednje škole.⁵¹ Ova kampanja bila je, također, praćena hvalospjevima "novom vremenu".⁵²

Međutim, ni u jesen 1941.g. školski sistem nije funkcionirao u Sarajevu. U drugoj polovini septembra radilo je manje od polovine sarajevskih škola jer nisu bile popravljene školske zgrade, oštećene u vrijeme aprilskog bombardiranja. S druge strane, ustaške vlasti su najavljivale unapređenje školskog sistema tvrdnjama, da će ukinuti "nepotrebne pomoćne knjige, kakve je bila uvela srbijanska 'prosveta' da bi pojedinci, sastavljači tih školskih knjiga, mogli što bolje pljačkati roditelje učenika i učenica. U pučkim školama upotrebljavat će se od sada samo ČITANKA i RAČUNICA (naglašeno u listu – op. M.P.), a u koliko to bude potrebno u trećem i četvrtom razredu i posebne knjige za vjeronauku. Svi ostali predmeti učiti će se iz čitanke, kako je to bilo i prije dolaska srbijanskih usrećitelja".⁵³ Shvatanje dometa znanja učenika osnovne škole, koja "nije samo pučka, nego hrvatska i ustaška", kretalo se jedino oko toga "da svaki učenik nakon svršetka škole mora znati vješto čitati, pisati i računati".⁵⁴ O postizanju solidnih osnova za dalji proces obrazovanja nije bilo ni govora. Spominjanje humanističkog obrazovanja moglo je biti okvalificirano kao opasna hereza sa kobnim rezultatom.

Ustaške vlasti manifestirale su svoju "prosvjetiteljsku" misiju u akcijama za suzbijanje nepismenosti. Borba protiv te pojave proglašena je "državnom brigom".⁵⁵ Najavljivani je potpuni nestanak nepismenosti kao "rak-rane (...) radništva".⁵⁶ Kao potvrda rezultata ove kampanje ponekad su javnosti prezentirani podaci o tome.⁵⁷ Potencirajući vrijednosni sastav crno-bijelo, prema uzoru na učenje o nacističkom "natčovjeku", obavezno je kao rješenje režima NDH bio projektiran ustaški ideal. Shvatajući značaj indoktrinacije mladih, ustaški vrh je podredio misiju školstva potrebama formiranja uslovljenih budućih nosilaca režima. Ustaše su zahtijevali da "čitav školski odgoj mora biti ispunjen ustaškim duhom i idealizmom, ustaškom ste-

⁵¹ Dr Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945*, str. 212; *Novi list*, br. 424, 26. 9. 1942.

⁵² *Sarajevski novi list*, br. 107, 13. 9. 1941.

⁵³ *Sarajevski novi list*, br. 111, 18. 9. 1941.

⁵⁴ *Novi list*, br. 424, 26. 9. 1942.

⁵⁵ *Sarajevski novi list*, br. 173, 29. 11. 1941.

⁵⁶ *Sarajevski novi list*, br. 203, 7. 1. 1942.

⁵⁷ *Novi list*, br. 623, 23. 5. 1943.

gom, požrtvovnošću i ustrajnosti, da se od (...) mladeži izgrade heroji rada, heroji mača i heroji duha".⁵⁸

Poslije višegodišnjih priprema i odgađanja, u Sarajevu su, novembra 1944.g., otvorena dva fakulteta. Prvo je 20. novembra otvoren Medicinski fakultet sa 140 upisanih studenata.⁵⁹ Dan kasnije bio je otvoren Rimokatolički bogoslovski fakultet. "Još nedostaje jedan fakultet, pa će Sarajevo imati posebno sveučilište", pisao je izvještač, žaleći što je "zbog težkih ratnih prilika otvorenje (...) obaju fakulteta proteklo vrlo skromno (...) pa su svečanosti odložili za bolja vremena"⁶⁰ koja, kako će se vidjeti, nisu došla na adresu njegovih poslodavaca.

Kultura u NDH predstavljala je, sa stanovišta nosilaca ustaškog režima, svojevrsno bojno polje na kojem su se nastavljale bitke koje su se vodile na političkom planu. Ustaški dužnosnici polazili su od stava da između kulture i politike ne postoje bitne razlike. Propagandne kampanje, vezane za nametanje ustaške verzije kulturnog modela, bile su, između ostalog, rezultati takvog shvatanja. Borba je vođena idejama, ne sa pozicija dokaza prihvatljivih na osnovu naučnih metoda, nego sa pozicija vladajuće ideološke matrice. Radilo se o potčinjavanju i podvođenju nacionalne kulture u službu lokalne verzije fašističkog totalitarizma ali, i pored prisutnih utjecaja, bez nacističkog smisla za efektnu scenografiju. Ako promislimo o tvrdnji Ante Cilige, da je "prošli hrvatsko-srpski rat bio (...) u svojoj biti rat Dinaraca", uz ulogu koju su, prema njemu, imali "Dinarci-muslimani Bosne i Hercegovine"⁶¹ biće bliže razumijevanju bespoštednost i surovost u propagadno-ideološkim razračunavanjima kada je bila riječ i o kulturi. Jer, "ono što je od tradicionalne dinarske borbenosti, prevrtljivosti, energije i inicijativnosti ostalo"⁶² korišteno je, ne samo na bojištu i u pokoljima civila, nego i u propagadnom djelovanju i nametanju vlastitog kulturnog modela. ■

⁵⁸ *Sarajevski novi list*, br. 284, 14. 4. 1942.

⁵⁹ *Novi list*, br. 1083, 21. 11. 1944.

⁶⁰ *Novi list*, br. 1084, 22. 11. 1944.

⁶¹ Ante Ciliga, *Svjedok najvećih laži dvadesetog stoljeća*, Odabrao i za tisak priredio Branimir Donat, Zagreb 2001, str. 274.

⁶² Isto

Muhidin Pelesić

A CONTRIBUTION TO THE RESEARCH OF PROPAGANDA
AND CULTURAL POLICY OF THE INDEPENDENT STATE
OF CROATIA IN THE WORLD WAR II BOSNIA AND
HERZEGOVINA

(Summary)

The Ustashe regime in the Independent Croatian State (NDH) was, in many elements, the copy of German and Italian Fascist role models. The NDH propaganda was also an echo of Goebbels' and Mussolini's propaganda, however lacking an important trait – it was deprived of its hypnotic power. The Ustashe regime showed, from the very beginning, a particular interest in culture. The leaders of NDH were aware that the affirmation of Ustashe policies in this domain was one of the key factors of the success of the overall policy of the regime. The culture in NDH, therefore, represented the battlefield of a sort where battles were waged following those waged at the political arena. The Ustashe officials' position was that between culture and politics there are no crucial differences and thus the propaganda campaigns that were meant to impose the Ustashe version of cultural model, were, *inter alia*, the results of this concept. The struggle fought with ideas, not from the position of profs acceptable because they are founded on scientific methods but rather from the position of the power granted by the fact that they were the proponents of the ruling ideological matrix.